

نقش عناصر شاخص تاریخی در ارتقای هویت فرهنگی و اجتماعی بافت فرسوده شهری (مورد مطالعه: شهر بیدخت)

1- سید مهدی ژبان عمرانی. دانشجوی کارشناسی ارشد معماری . apadana_omrani@yahoo.com دانشگاه آزاد بیرجند

2- محمد پورحسین شهری. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت شهری. دانشگاه بینالود خراسان رضوی

چکیده

شهرهای سنتی ایران دارای ساختار ویژه ای هستند و با مرور زمان گسترش یافته اند. بافت های کهن شهرهای تاریخی ایران، مرکز شهر و مراکز محلات در زمانهای متفاوت پدید آمده و مجموعه مرکز شهری، متشکل از عناصر مختلف از نزدیک دروازه ها شروع شده و تا ریز محله ها ادامه داشته است. عناصر اصلی بافتهای سنتی را مسجد، راسته بازارهای مختلف، کاروانسرا، مدرسه، حمام و به طور کلی عناصر شاخص میباشند. مقاله حاضر به نقش عناصر شاخص تاریخی، در ارتقاء جایگاه فرهنگی و تاریخی و باز آفرینی بافت فرسوده شهر بیدخت می پردازد. در این راستا با شناسایی و تحلیل عناصر شاخص در محدوده تاریخی که جزء بافت فرسوده مصوب شهر بیدخت میباشد پرداخته شده است. روش پژوهش توصیفی، تحلیلی بوده و در جمع آوری اطلاعات از روش کتابخانهای و برداشت میدانی استفاده شده است. تحلیل داده ها با استفاده از روش SWOT به صورت محدود انجام شده و نتایج تحقیق نشان میدهد ارتباط مستقیم بین وجود این عناصر در بافت تاریخی و سنتی، با ارتقاء و بازآفرینی سریعتر این محدوده وجود دارد از این رو پیشنهاد گردیده در تبدیل تدریجی و برنامه ریزی شده اراضی به منظور ایجاد فضایی منسجم و متناسب با شهر و عملکرد ویژه آن اقدام گردد. براین اساس عملکرد و فعالیت های تعیین شده می بایست متناسب با هویت تاریخی و اجتماعی محدوده مورد مطالعه در جهت ارتقاء هویت اجتماعی و فرهنگی آن و تامین بخشی از نیازهای فضایی- عملکردی ساکنین در چارچوب بنای شهروندی محله ای قرار گیرد. آنچه مسلم است تجانس و تعامل فعالیت ها و اراضی با متن و حاشیه اطراف ضامن بهره برداری پایدار از آنهاست.

واژه های کلیدی: بافت فرسوده، شهر بیدخت، عناصر شاخص، هویت فرهنگی

1- مقدمه

با مطالعه و بررسی محدوده مورد مطالعه و ارزیابی نیازهای ساکنین، همچنین با توجه به نحوه پراکندگی کیفیت کاربری های محلی موجود در محدوده، به طور کلی تامین خدمات و جبران عملکردهای مورد نیاز ساکنان، مهمترین اقدام در ساماندهی و بهسازی بافت فرسوده بیدخت می باشد. نتیجه با مطالعه و شناسایی پتانسیل ها و امکانات تجهیز بافت برای مکانیابی کاربری های مورد نظر، همینطور با در نظر گرفتن حرایم میراث فرهنگی و گردشگری، به منظور تامین کاربری های متناسب و سازگار با کارکرد محدوده، مکان گزینی آنها در لبه های همجوار و یا در اراضی بایر و متروکه پیشنهاد گردیده است که با در نظر گرفتن شعاع عملکرد و سرانه محاسبه شده هر یک از آنها، این نقاط عملکردی می توانند در رفع نیازهای ساکنان محدوده طرح مفید باشند و علاوه بر این سبب ارتقای کیفی و افزایش پویایی محورهای همجوار با محدوده طرح گردند. مسئله هویت، به این معنی است که در قرن بیستم شهر و فضاهای شهری در سیر تحول و فرآیند رشد و شکل گیری خود به تبع تحولات و جریانات ناشی از اندیشه جهانی شده امور، دستخوش تغییرات و دگرگون یهای شگرفی گردید. در این روند رابطه گذشته و حال فضاهای شهری از هم گسسته شده و در ارتباط معنی دار بین انسان و محیط سکونتش، فاصله و شکاف ایجاد گردید. در بعد جهانی، شکل شهر و محیط های انسان ساخت به سمت متحدالشکل شدن، بیچهرگی، شباهت، عام شدن، عدم تشخیص و تمایز، استاندارد شدن و جهان شمول و جهانی شدن حرکت کرد. و در بعد محلی نیز، چیستی فضاهای شهری تحت تأثیر طرح های شهری جنبش مدرن مورد پرسش قرار گرفته و دستخوش تغییرات جدی گردید (Daneshpour, 2004). در شهرهای اسامی و سنتی بخش مرکزی شهر به جزیر های م یماند که اطراف آن را شبک های از پیاده روها احاطه م یکرد. بخش مرکزی شهرها محیطی فیزیکی بازارشهای اجتماعی، اقتصادی و پاسدار میراث های دینی و فرهنگی مسلمانان بود، (Mir Mohammadi, 1996). در این پژوهش نقش عناصر تاریخی را در باز سازی بافت فرسوده و تاریخی در شهر بیدخت را بررسی می نمائیم.

2- مبانی نظری و روش تحقیق

شهرهای سنتی ایران مبین ساخت ویژه ای هستند و آن پیوستگی مجموعه مرکز شهر و محلات از طریق گذرهای اصلی و بازار است که وظیفه پیوند میان عناصر مهم شهر را برعهده داشته اند. در بافت های کهن شهرهای تاریخی ایران، مرکز شهر و مراکز محلات از طریق گذرهای اصلی به هم ارتباط پیدا میکنند. مجموعه مرکز شهر متشکل از عناصر مختلف از نزدیک دروازه ها شروع شده و تا محله ها ادامه داشته است. عناصر اصلی مجموعه مرکز شهر را مسجد، راسته بازارهای مختلف، کاروانسرا، مدرسه، حمام و غیره تشکیل داده است. بافت های سنتی تاریخی، واقعیت انکارناپذیر شهرهایی به شمار میروند که واجد پیشینه تاریخی هستند. عضو و عرصه های از شهر که در زمانی نه چندان دور به حیات خود ادامه میدادند و پذیرای رفت و آمدها و دادوستدهای مادی و معنوی مردمان آن روزگار بودند. به عبارت دیگر بافت های کهن شهری مکانی خلاق و زنده برای درک «موقعیت انسان در جهان و پیوند او با گذشته اند، مکانی» برای دگرگونی محیط و تغییر نگاه به زندگی حال و آینده (Habibi, 55, 2006). در فرهنگ معین هویت به ذات باری تعالی، هستی، وجود و آنچه موجب شناسایی شخص باشد، معنی شده است. (Moein, 2005). روش پژوهش حاضر، توصیفی، تحلیلی میباشد. و در جمع آوری اطلاعات از روش کتابخانهای و برداشت میدانی به صورت حضور در محل و مصاحبه با اهالی و تحلیل شرایط استفاده شده است.

1-2- شناخت شناسی محدوده بافت فرسوده

علل فرسودگی بافت ها متفاوت است، از اینرو در مطالعات بافت فرسوده با اشکال گوناگون و وجوه متفاوتی مشاهده می شوند. در یک برداشت کلی می توان شناسه هایی را برای شناخت محدوده بافت فرسوده به شرح ذیل بیان کرد :

الف) شکل کالبدی

ب) انسجام بافت ، استحکام بنا و کیفیت مصالح

ت) شیوه مالکیت

ث) زیر ساخت

ج) ابعاد اجتماعی

ح) ابعاد اقتصادی

خ) ابعاد کارکردی

د) نظام شبکه

الف) شکل کالبدی

- ساختار بیشتر این بافت ها، ارگانیک و بدون نظم است.

ابعاد فیزیکی بیشتر اجزای بافت به ویژه قطعات واقع در بافت مسکونی ریزدانه و ابنیه آن کوتاه مرتبه (یک یا دو طبقه) می باشند.

ب) انسجام بافت ، استحکام بنا و کیفیت مصالح

در این محدوده (بافت فاقد انسجام بوده و بیشتر بناهای درون آنها فاقد مقاومت در برابر زلزله با شدت متوسط می باشند).

در مکان های فاقد ایمنی (مانند حریم غسل ها، بستر رود دره ها و قنات ها قرار گرفته اند).

در ساخت بناهای آن از مصالح نازل و کم دوام استفاده شده است.

خ) ابعاد کارکردی

کاربری های ناسازگار در بافت مسکونی به نسبت بالاست به ویژه صنایع غیرمجاز الاینده محیط زیست در آنها مشاهده می شود.

دچار فقدان یا کمبود شدید فضاهای خدماتی می باشند.

واحدهای تجاری آنها متروکه و یا خدر حد بسیار نازل است.

د) نظام شبکه

- دارای شبکه ناکارآمد است
- دارای شبکه اندام واره و نامنظم است
- دارای شبکه با عرض کم و نفوذپذیری پایین است

عناصر بصری شامل مجموعه عناصری است که از زمینه‌های مختلف موضوعات سازمان بصری، معرف هویت و توانمندی‌های سیمای و منظر حوزه توسعه می‌باشد و موجب خوانایی و ارتقاء کیفیت منظر مجموعه شهر و در نقشه ذهنی افراد جایگاه خاصی برای کمک به جهت‌یابی و راه‌یابی در مجموعه دارا می‌باشد.

بخشی از عناصر در سازمان بصری شناسایی شده‌اند که نقش مهمی در سنجش کیفی محیط دارند. این عناصر عبارتند از:

- نشانه‌ها

- کیفیت‌های محیطی و بصری

- ویژگی‌های بصری مسیرهای عبوری و راه‌ها

- نقاط و محورها و پهنه‌های هویت بخش

- کریدورهای دید

- عناصر نمادین و سمبلیک

- دروازه‌ها

- فضاهای عمومی و گره

- لبه‌ها

بنابر نکاتی که ارائه گردید عناصر طراحی شهری، با ویژگی‌های تحلیل شده می‌توانند سبب فرسودگی و ناکارآمدی بافت گردند که در زیر به صورت خلاصه به آنها اشاره می‌شود و در نهایت به منظور شناخت فضاهای در بافت مورد مطالعه، مورد سنجش و ارزیابی قرار گیرد.

- وجود نشانه‌های بی کیفیت و بی هویت

- خوانا نبودن بافت

- عدم رعایت متوالی نشانه‌ها و فاصله زیاد بین آنها

- بهم ریختگی بافت

- فقدان پیوستگی و انسجام در بافت با محورهای درون آن

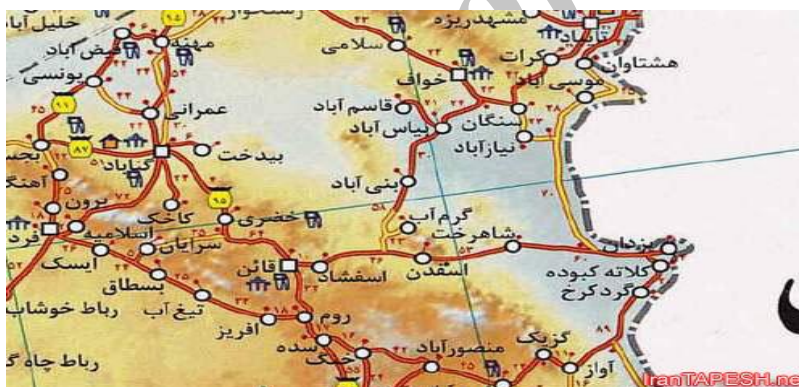
- وجود بافت‌های ارگانیک با محورهای تنگ و طولانی

- کوچه‌های بن بست که سبب اختلال در عبور جریان درون بافت‌ها می‌گردد

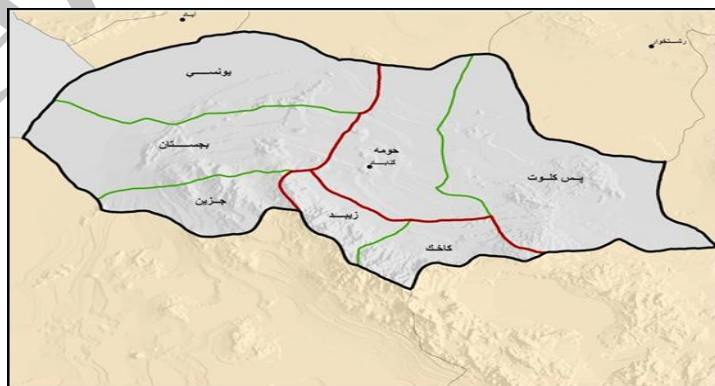
- فقدان میدان های محلی و فضاهای شهری برای تعاملات اجتماعی
- عدم هماهنگی در مقیاس فعالیتی میدان های شهری با محدوده
- وجود لبه های قوی با مقیاس عملکردی نامتناسب با محیط
- فقدان ارتباط محدوده با جریانات عملکردی و ارتباطی شهر
- فقدان بار خاطرات برای ساکنین..

3- شهر پژوهی و منطقه مورد مطالعه

شهر بیدخت در 9 کیلومتری شمال شرقی شهر گناباد (مرکز شهرستان) و در فاصله ۲۷۲ کیلومتری جنوب شهر مشهد قرار گرفته است. که موقعیت آن در طول جغرافیایی $58^{\circ}40'$ و در عرض جغرافیایی $34^{\circ}20'$ می باشد. وسعت شهر بیدخت و قرات تابعه آن 29000 کیلومتر مربع است که قریب به یک سوم مساحت کل شهرستان است و از لحاظ تقسیمات داخلی بزرگترین وسعت را به خود اختصاص داده است. این شهر به علت موقعیت ارتباطی مناسب با شهر های جنوبی و داشتن نقش ورودی استان خراسان رضوی از سمت جنوب و همچنین داشتن جاذبه های گردشگری و آثار باستانی، امکان جذب مسافرین و گردشگران زیادی را دارد.

شکل 1- موقعیت شهر بیدخت (ماخذ: طرح جامع شهر بیدخت، 1385)

شکل 2- موقعیت شهر بیدخت در شهرستان گناباد (ماخذ: طرح جامع شهر بیدخت، 1385)

شهر بیدخت با ارتفاع حدود 1105 متر، بالاتر از سطح دریا گودترین منطقه شهرستان گناباد است و خاستگاه اولیه آن بر روی تپه های رس با منشأ رسوبات آبرفتی بنا گردیده است. که این رسوبات طی سالیان متوالی از ارتفاعات جنوبی شهرستان گناباد بر اثر فرسایش آب سرازیر شده و مواد ریز دانه ای در این منطقه رسوب و ته نشین شده است. به دلیل این خاک غیر قابل جذب شهر، فاضلاب از مشکلات جدی آن به شمار می رود به طوریکه اجرای طرح های تهیه شده برای شبکه جمع آوری فاضلاب به سختی انجام پذیر است.

4- ارزیابی محیطی از بافت فرسوده بیدخت

محله بافت فرسوده شهر بیدخت که قدیمی ترین محدوده شهر است که در شمال شرقی آن واقع گردیده و بسیاری از اماکن شاخص و عناصر تاریخی شهر را در خود جای داده است. بعد از زلزله بیدخت این محدوده همچنان مخروبه باقی مانده و تغییر زیادی نکرده است، فعالیت مهم شهر بیدخت از گذشته های دور کشاورزی بوده است که بسیاری از ساکنین آن از این راه امرار معاش می کردند ولی با گذشت زمان و از رونق افتادن این فعالیت در شهر بسیاری از اهالی به شهرهای اطراف یا به مشهد مهاجرت کردند که خالی شدن شهر از ساکنین حقیقی آن، رفته رفته منجر به فرسودگی شهر انجامید، علاوه بر این آسیب شهر از وقوع زلزله و تخریب مساحت زیادی از آن، باعث ساخت و ساز با کیفیت نامطلوب شد که با توجه به متناسب نبودن این الگوی جدید با روحیه اولیه شهر و شرایط آب و هوایی ویژه آن، منجر به ایجاد نابسامانی های زیادی در شهر گردید.

شکل 3- طرح تفصیلی شهر بیدخت (ماخذ: طرح جامع شهر بیدخت، 1385)

مکانیابی و نحوه پراکنش خدمات محلی در محدوده مورد مطالعه و محدوده فراگیر، آنچه که در فضاهای تاریخی اهمیت دارد، نوع ارتباط فعالیت ها با آثار با ارزش تاریخی است که ضمن توجه به جایگاه و حرایم ویژه آنها، در راستای بالا بردن اهمیت این آثار در هویت تاریخی بافت همت گمارند. بدین منظور، در جهت حفظ آثار با ارزشمند تاریخی و اجتماعی در محدوده مورد مطالعه، سازمان میراث فرهنگی استان خراسان رضوی حرایمی برای کالبد و حوزه های عناصر تاریخی به تصویب رسانده است که طرح

پیشنهادی ویژه نیز با توجه به این حرایم و رعایت اصول حفظ و نگهداری آثار با ارزشمند تاریخی، به ارزیابی کاربری های موجود و پیشنهادی طرح تفصیلی اقدام مینماید.

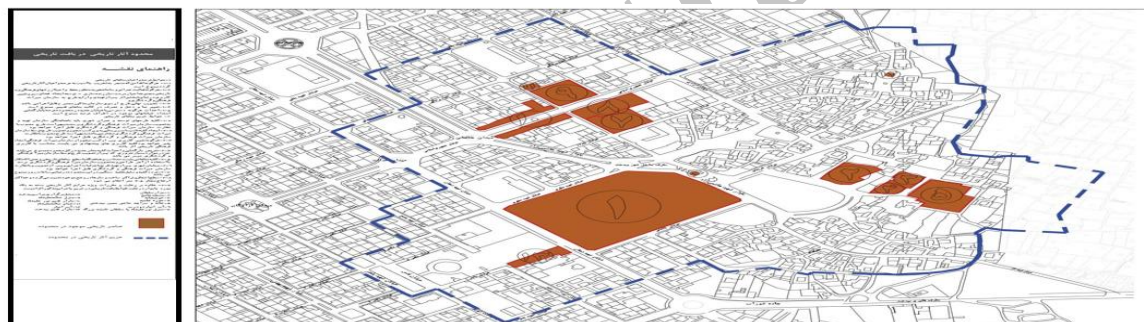
شکل 4- محدوده بافت فرسوده شهر بیدخت (ماخذ: طرح جامع شهر بیدخت، 1385)

5- سازمان فضایی و ساختار کالبدی بافت تاریخی و فرسوده بیدخت

هسته اولیه شهر بیدخت در محل تلاقی راه گناباد - بیرجند و مظهر قنات بیدخت شکل گرفته و بازار ایجاد شده در امتداد این محور، همراه با سایر عناصر مانند آب انبار، مظهر قنات و غیره، هسته اصلی شهر را بنیان نهاده است. در دوران اسلامی در قسمت جنوبی میدان مرکزی و بازار شهر قلعه قدیمی بیدخت قرار داشته است. وجود این قلعه جنبه دفاعی داشته و دارای برج و بارو و دیوارهای بسیار بلند بوده است که در برابر تجاوزات و تصرفات دشمنان از جمله ترکمان سنی متعصب و همچنین مغولان استفاده می شده است. رباطی نیز در سمت چپ این قلعه وجود داشته است. آب قنات بیدخت در قسمت بازار و میدان اصلی شهر ظاهر

Archive of SID

شده و پس از عبور از کوچه امانیان آب بصورت آشکاری در جلوی مسجد جهت وضو ظاهر گشته و سپس وارد حمام و پایاب و

خانه های اربابی می شده است.

شکل 5- عناصر شاخص محدوده بافت فرسوده و تاریخی شهر بیدخت (ماخذ: طرح جامع شهر بیدخت، 1385)

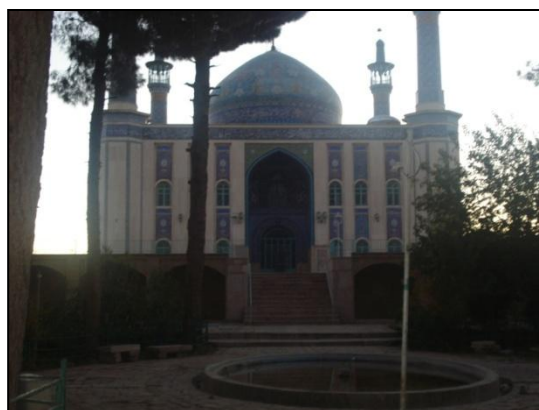
این هسته بعنوان هسته اصلی استخوانبندی شهر در نقشه تهیه شده در سال 1337 نیز کاملاً مشهود است و همانطور که ملاحظه می شود، مسیر میان راهی گناباد - بیرجند و گذر عمود بر آن که از میدان اصلی تا مزارع شمالی و آب انبار پایین پیش می رود و دسترسی محلات از آن منشعب می شود، بصورت دو محور عمود بر هم ساختار اصلی استخوانبندی را شکل داده اند. محل تلاقی این دو محور هسته اصلی استخوانبندی یا همان میدان اولیه شهر می باشد که در موقعیت استقرار و عملکردهای مجاور آتی تغییراتی مشاهده می شود، مهمترین آنها استقرار مزار در تپه جنوبی میدان می باشد.

6- عناصر شاخص در بافت فرسوده

بافت فرسوده بیدخت دارای عناصر تاریخی با اهمیت و با ارزشی است که توجه بسیاری را به خود معطوف می دارد، استقرار مرکز خدمات در مقیاس ناحیه ای و شهری در محدوده موردنظر بسیار لازم و ضروری به نظر می رسد، علاوه بر این استقرار مناسب کاربری های محلی و استقرار آنها چنانچه به هویت تاریخی و ارزشی اماکن موجود صدمه نزنند بسیار اهمیت دارد. از دیگر مشخصه های بسیار مهم در نقشه سازمان فضایی، نوع بافت و نحوه همنشینی توده و فضا است. از آنجا که بافت غالب شهر پس از ساخت و سازهای جدید به صورت منظم و شطرنجی طراحی شده اند، نمی توان الگوی ارتباطات خدماتی را در سازمان فضایی برای بافت فرسوده که دارای نظامی متفاوت و ارگانیک است در نظر گرفت. در بررسی های میدانی از شهر بیدخت، خاطرات جمعی و وجود فضاهای با هویت شهر بسیار زیاد و قابل توجه تشخیص داده شده است. به واسطه حضور عناصر شاخص موجود در محدوده مورد نظر، گره اصلی محدوده به عنوان فضای شهری اصلی برای مراودات اجتماعی مردم ایفای نقش می کند و از اهمیت خاصی قابل است. علاوه بر این می توان به اهمیت کاربری های موجود در ورودی محله اشاره کرد که می توانند فعالیت های تجاری و خدماتی شهری را به محله انتقال دهند. این کاربری های تجاری از نظر ساکنین اهمیت زیادی دارند و سبب رونق بخشیدن به محیط می شوند.

1-6- مسجد جامع

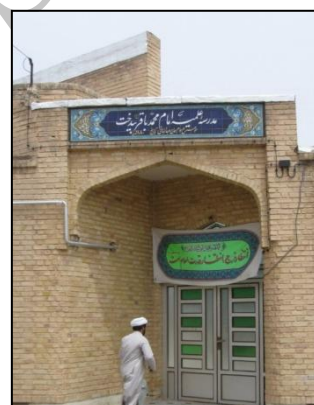
این مسجد در اواخر قرن دوازدهم بنا شده است و در بافت قدیمی این شهر واقع شده است و دارای صوفه های متعدد و ایوان بزرگ و در داخل دارای چندین ستون و شبستان می باشد. ولی تاریخ اتمام محراب آن 1204 است که در بالای محراب پس از آیه شریفه انما یعمر مساجد الله که گچ بری شده تاریخ آن و شام ساعر محمدعلی زنگویی و عمل محمد امیر کاخکی نوشته شده است ولی اصل بنای مسجد چند سال قبل از آن تاریخ بوده هر دو دوره های بعد نیز در این مسجد تعمیرات شده است. مسجد دارای یک ایوان اصلی و بزرگ است که با طاق منا پوشش یافته و قسمت تاج آن با آجر بصورت راسته کار شده است. در حال حاضر از این مسجد جهت انجام مراسم عبادی - مذهبی و انجام فرایض دینی استفاده می شود و از شبستان تازه تاسیس که دارای وسعت زیادی می باشد در مراسمی نظیر محرم و... نیز بهره برداری می گردد و از خصوصیات بارز بنا و توان محراب مسجد و گچ بری های داخل لیوان اشاره نمود.

مزار سلطانی

آب انبار دو درب

مدرسه علمیه

2-6- مزار سلطانی، آب انبار دو درب، مدرسه علمیه، ...

این بنا در حدود 125 سال پیش ساخته شده است و در حال حاضر محل دفن چهار تن از شخصیت های معروف آنان است. این شخصیت ها بنام قطب سلسله مشهور هستند و پیروان آنان در صحن بیرونی این بنا دفن می باشند. در حیاط بیرونی این بنا حجره هایی جهت اسکان مسافرانی می باشد که برای زیارت به این شهر مراجعه می کنند. در داخل بافت قدیمی بیدخت آب انبار با با ظرفیت بالا در داخل زمین احداث شده که آب در زمستان و هنگام یخبندان در آن ذخیره می شده است.

8- تحلیل شرایط عناصر و بافت تاریخی

تحلیل شاخص ها با اهمیت تاثیرگذاری، را به صورت جدول تحلیلی (Swot) ارائه نمود. با مطالعه و ارزیابی ویژگی های وضع موجود محدود مورد مطالعه و شناسایی پتانسیل ها و قابلیت های آن، راهبردها و در نهایت راهکارهایی به منظور ساماندهی و بهسازی محدوده طرح با توجه به شاخص ها ارائه شده است.

تهدیدها	پتانسیلها	نقاط ضعف	نقاط قوت	شاخص
تمایل ساکنین به مهاجرت به محله های دیگر گسترش فقر و بیکاری در محدوده بی اعتمادی به نهاد های رسمی نبود فضاهای مناسب برای گذران اوقات فراغت	تمایل گروههای اجتماعی خاص به محدوده و بالا بودن حس مشارکت در نوسازی تمایل ساکنین به ایجاد سکونت برای فرزندان در محدوده طرح تمایل مدیریت شهری به بالا بردن نقش مردم در نوسازی و بهسازی بافت	پایین بودن حس مشارکت اجتماعی در طرحهای شهری بالا بودن میزان کهن سالی و افراد بین در محدوده طرح فقدان تمایل شهروندان در سکونت در محدوده موردنظر تعارض و ناهماهنگی منافع شهرداری با ساکنان محدوده طرح پایین بودن میزان فضاهای فرهنگی و فراغتی در محدوده تمایل خانواده های کم درآمد به سکونت در محدوده مورد مطالعه عدم برخورداری ساکنین از مهارت های فنی و تخصص لازم که موجب می شود ساکنین در بسیاری از مواقع بدون کار باقی بمانند. پایین بودن سطح سواد وجود آلودگی های محیطی و زیست محیطی	انسجام اجتماعی در محدوده مورد مطالعه وجود عناصر اجتماعی شاخص برای جذب گروه های مختلف هماهنگی نسبی در گروه های سنی موجود در محدوده هویت تاریخی ساکنان محدوده طرح وجود افراد صاحب نفوذ در میان ساکنان و قدرت رهبری آنها وجود گروه های اجتماعی و فرهنگی سازمان یافته و منسجم در بافت پایین بودن نسبی بعد خانوار ارتباط قوی همسایگی امنیت زیاد محدوده برای ساکنین	اجتماعی و جمعیتی

جدول 1- تحلیل سوات ، عناصر شاخص محدوده بافت فرسوده و تاریخی شهر بیدخت (ماخذ: طرح جامع شهر بیدخت، 1385)

تهدیدها	پتانسیلها	نقاط ضعف	نقاط قوت	شاخص
1- رواج ساخت و سازهای جدید نامناسب با هویت شهر 2- تجمع آلودگیهای بصری و آلودگیهای محیطی در برخی از دسترسیهای نفوذپذیری کم در برخی از محدودهها به واسطه	1- وجود پتانسیلهای مناسب به منظور بدنه سازی فعال و با انگیزه در بدنه غربی آن 2- امکان دید مناسب به فضاهای سبز حاشیه محدوده امکان استفاده از پتانسیل برخی از محورها برای ایجاد محورهای خاطره انگیز 4- ایجاد هویت کالبدی به واسطه استفاده از بناهای شاخص	وجود بناهای مخروبه و رها شده در محدوده طرح عدم انسجام و پیوستگی در بدنه میدان موجود در محدوده طرح کف سازی نامناسب پیاده راههای موجود محدود طرح فقدان ارتباط بصری مناسب محدوده و فضاهای شهری با حوزه نفوذ اطراف فقدان بدنه های فعال و متنوع در غرب و جنوب محدوده فقدان نظام مشخص در ترکیب بندی توده و فضا آشفته بودن فضای شهری اصلی محدوده به واسطه فرسودگی ابنیه	وجود فضای شهری شاخص در ورودی محدوده مورد مطالعه وجود هویت اجتماعی و کالبدی تاثیرگذار در شهر بیدخت استقرار محور سفید به عنوان خیابان شهری شاخص همجوار محدوده طرح وجود پوشش گیاهی مناسب و مناسب با اقلیم در محدوده طرح با صورت نواری وجود عناصر شاخص تاریخی با هویت در محدوده طرح وجود محورهای منتهی به زمینهای کشاورزی با دید مناسب وجود پارک و پوشش گیاهی مناسب در محدوده جهت ایجاد فضای شهری مناسب وجود میدان مهم و شاخص شهر در ورودی محدوده وجود ورودی مشخص و تعیین شده استفاده از معماری سنتی و رایج در ساخت و ساز امکان شناسایی پهنه های سکونتی مشخص پیوسته	سبما و منظر و طراحی شهری

جدول 2- تحلیل سوات ، عناصر شاخص محدوده بافت فرسوده و تاریخی شهر بیدخت (ماخذ: طرح جامع شهر بیدخت، 1385)

مداخله در بافت فرسوده، شناسایی ماهیت و ویژگی های ساختاری بافت و پهنه های فرسوده از اهمیت زیادی برخوردار است. به طور کلی بافتهای فرسوده به لحاظ ویژگی های فضایی، کالبدی و ارزشی همسان نبوده و به طور کلی به بافت های تاریخی، بافت فرسوده و بافت پیرامونی یا بافت های با اسکان غیررسمی قابل تقسیم می باشند.

9- نتیجه گیری

به منظور تدوین ساختار اولیه نحوه مداخله، با توجه به ماهیت بافت های موجود به لحاظ ارزشمند بودن ابنیه، لازم است ویژگی های خاص محدوده به عنوان ساختار اولیه مورد توجه قرار گیرد، که این عوامل به شرح زیر می باشند :

1-9- حفاظت از ارزش های تاریخی

همانطور که در مطالعات شناخت محدوده موردنظر نیز بیان گردید، بافت تاریخی شهر بیدخت یکی از عناصر مهم گردشگری منطقه است. لذا رویکرد مداخله در این بافت ها در جهت حفظ و تثبیت این عناصر تاریخی و مقاوم سازی و مرمت ابنیه با ارزش در جهت تقویت اینگونه فضاها می باشد.

2-9- فضاهای همگانی

با توجه به انواع فضاهای همگانی موردنیاز محله، که شامل فضاهای باز پراکنده و فضاهای مورد استفاده برای تامین خدمات محله می باشند، می بایست در طرح های آتی و نحوه مداخله به آنها توجه شود. این دو با توجه به وجود فضاهای شهری همگانی در مرکز محدوده دارای اهمیت دو چندان است. چرا که می توان با تقویت این فضاهای همگانی که مورد توجه توان شهروندان هستند، سبب رونق بخشیدن و هدایت جریانات شهری به محله گردد و نوسازی و توسعه درون زای آن را منجر شود.

10- پیشنهادات

پروژه های مداخله یا محرک نوسازی آن دسته از پروژه های ارزش افزا در بافت شهری می باشند که علیرغم تاثیر بر جلب تمایل ساکنین و گروه های ذی ربط به نوسازی محله، در تامین خدمات و توسعه کالبدی و عملکردی محدوده در راستای طرح نوسازی و بهسازی آن نقش بسزایی دارند در ارائه پروژه های مقدماتی به منظور مداخله در بافت فرسوده، علاوه بر شناسایی الویت های مداخله در هریک از آنها، مشارکت اجتماعی، ساختار جمعیتی، کمبود خدمات و ... نیز تاثیرگذار می باشند. می توان با نگاه دقیق به اقدامات تدوین شده و مراحل در نظر گرفته شده برای هریک، پروژه های محرک را به منظور افزایش انگیزه نوسازی در بافت ارائه نمود.

10-1- بدنه سازی و مرمت بناهای تاریخی

با توجه به آثار تاریخی موجود و شاخص تاریخی در این قسمت از محدوده و با توجه به اینکه در سال های اخیر در این قسمت اقداماتی مبنی بر مرمت و تعمیر عناصر تاریخی صورت گرفته است، می توان با ارائه تسهیلات ویژه ای به ابنیه همجوار، نوسازی و مرمت ساختمان ها را با نگرش به هویت تاریخی شهر بیدخت و بررسی ویژگی های محیطی، ایجاد نمود.

10-2- ساماندهی و بدنه سازی فضای شهری

میدان مرکزی محدوده مورد مطالعه ، یکی از مهمترین فضاهای شهری بیدخت است که به واسطه استقرار عناصر با ارزش اجتماعی و هویت دهنده شهر ، جاذب جمعیت و محل مراودات اجتماعی ساکنین و گردشگران می باشد. بدین منظور توسعه و بهبود میدان می تواند ارزش های فرهنگی و تاریخی بافت را بهبود بخشد و جهت جلب گردشگر و سرمایه گذار مفید باشد

10-3- ساماندهی اطراف آب انبار تاریخی

در بافت شمالی محدوده طراحی ، آب انبار تاریخی محدوده واقع گردیده است که به علت بافت منسجم تاریخی و فضای باز پتانسیل مناسبی برای ایجاد فضای شاخص برای گردشگری می باشد. فرهنگی - تاریخی ترین آب انبار و اولین آنها در پایین آبادی بیدخت ساخته شده و به همین علت به آب انبار پایین بیدخت معروف است

10-4- ایجاد پیاده راه گردشگری

بافت تاریخی محدوده مورد مطالعه ارگانیک است و دارای معابر باریک و پر پیچ و خم است ، از آنجا که محدوده شمالی دارای انسجام و پیوستگی مناسب است ، مداخله در بافت صورت نمی گیرد و تلاش بر آن است که بافت به صورت موجود حفظ گردد ، بنابراین تجهیز و ساماندهی مسیر ارتباطی خیابان آزادی به فضای باز اطراف آب انبار می تواند علاوه بر شناسایی ویژگی های شهرسازی سنتی موجود ، پتانسیل مناسبی برای جذب گردشگران بیشتر است.

10-5- ایجاد مسیر قنات پیمایی

بیدخت دارای سه قنات می باشد که آب مورد نیاز کشاورزی و مصرفی خود را از آن بدست می آورد ، وجود قنات به عنوان رگ حیات در معماری و شهرسازی شهرهای کویری بسیار تاثیر گذارده است و در شکل دهی آن بسیار موثر بوده است. در حال حاضر قنات نوردی در شهرهای کویری ایران دارای ارزش بسیار بالایی است و گردشگران زیادی را به خود جلب می نماید. با توجه به این امر می توان تمهیداتی برای استفاده از این فرصت مناسب ارائه نمود.

10-5- شتاختن نمودن ورودی های بافت فرسوده

در طراحی ورودی هر شهر توجه به فرهنگ، هویت، آداب و رسوم، شاخصه های زندگی شهری آن بسیار ضروری است چرا که تمامی این عوامل بایستی به گونه ای در ورودی شهر نمود پیدا کنند تا هر مسافر با عبور از محدوده ورودی به طور نسبی با محیط شهری که به آن وارد می شوند، آشنا شود

11- قدردانی

با تشکر از شورا ، شهردار و پرسنل محترم شهرداری بیدخت و همچنین شرکت مشاور مآب که طرح ویژه بافت فرسوده را در شهر بیدخت انجام داده ، و راهنمای پژوهش حاضر بوده است.

مراجع

- [1] Daneshpour, Abdolhadi (2000) Recognition of the Identity in Public Urban Spaces (Streets), Case Study: Enghelab Street, Tehran, PhD thesis in urbanism.
- Daneshpour, Abdolhadi (2014) "An Introduction to Concept and Function of Human Made Environment Identity," Bagh Nazar 1.Journal, (71 -59)
- Daneshpour, Abdolhadi and Rosta , Maryam (2013) "Conceptual Framework of Sustainable Community in Islamic Worldview and Urbanism Tradition of Muslims,"Journal of Iranian-Islamic Urban studies
- [2] Mir Mohammadi , Hamid Reza (1996) "Appearance and Texture of Islamic Cities,"Meshkat Journal, (189-)53.
- [3] Habibi, Seyyed Mohsen (2005) From Shar toCity: Historical Analysis of the Concept of City and physical Appearance: Thought and Effect, Second Edition, Tehran University Press, (6).
- Habibi, Seyyed Mohsen (2006) Description of Stream of Thought in Contemporary Iranian Architecture and Urbanism, Cultural Research Center, Tehran.Hamzehnejad, Mahdi and Arabi, Maedeh
- [4] بررسی شاخص های هویت فضای شهری در بافت تاریخی - نگار چنگیزی ، رضا احمدیان
- [5] آیین نامه نقی زاده، محمد (1387) ، شهر و معماری اسلامی، انتشارات مانی، اصفهان.
- [6] طرح بهسازی بافت فرسوده شهر بیدخت..مشور ماب.تهران.1389

Archive of SID